

Štěpánek, Václav (ed.): Současné Srbsko – politika, kultura, Evropská unie. V nakl. Šalé – ALBERT vydal Jihomoravský kraj, Historický ústav Akademie věd ČR a Ústav slavistiky FF MU, Brno 2007. ISBN 80-7326-127-8. 159 s.

Pavel Kopecký

Abstract

A collection of contributions presented at a conference of professionals, students and officials that took place in Brno last year brings a mostly well-founded insight into present-day Serbia regarding politics, culture, safety and international law.

Key words: Serbia, Kosovo, politics, culture, ICTY

Současné Srbsko? Před několika málo měsíci všeobecně diskutovaná entita, jež, taktéž vzdor daleko ostřejší sledovanosti v trudných dobách bosenské krize 90. let, zůstala velkou neznámou. Tento rok, připomínám pouze, dostala se do hledáčku globálních médií, když z těla středně velikého jihoslovanského státu vytrhly cizí mocnosti území Kosova, v kterémžto regionu získaly hlavní vliv skupiny drogových bossů a vůdců mezinárodních teroristických skupin v jednom. Na myšlené místo bezpečnostně-státoprávní zlomové linie Západního Balkánu se přirozeně tlačí události žhavě aktuální, anebo odpočinková nálada letních prázdnin. Živě diskutovaná recentnost je pryč. Korektní komentáře a analýzy vymizely, zůstávají okrajové noticky. Skončil další seriál učebnicového porušování mezinárodního práva predominantní mocností a jejich spojenci. „Vyšetřování skončilo – zapomeňte.“ Satirický komiks komentující v lidovém časopisu zrození země „Hero-land“ pobavil a brzy zažloutne.

Málokdo připomene dějiny současnosti, jež vyvolaly temní duchové minulosti. O starší historii Srbska nemluvě, a přitom uplynulé epochy hrají v historii národa, jenž mu dal své jméno, významnou roli. Analogickou zkušenost ostatně udělá vnímavější pozorovatel, i kdyby nebyl hlouběji poučen o záležitostech „měkkého podbřišku Evropy“ (W. S. Churchill),

velmi brzo. Senzitivnímu čtenáři tuto zkušenost (nejisto úmyslně, ačkolivěk mezi řádky) předestřeli tvůrci sborníku *Současné Srbsko – politika, kultura, Evropská unie*.

Finančně, organizačně a ideově přispěla ke stvoření souhrnu příspěvků širokého záběru celá plejáda badatelskopedagogických, politických a nadačních institucí od pobočky Historického ústavu Akademie věd České republiky přes Konrád-Adenauer-Stiftung až po Jihomoravský kraj. Kráčí o tištěný soubor reflektující většinu příspěvků stejnojmenného symposia z konce dubna loňského roku v Brně.

Když nezapočítáme *Předmluvu* a závěrečný *Program symposia Současné Srbsko...*, nalezneme suma summarum deset statí devíti autorů; dva příspěvky pocházejí z autorské dílny editora Václava Štěpánka, pedagoga Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, jehož příspěvek *Aktuální problémy srbské společnosti*, dle zvyklostí, v mnohém ohledu sympatické knižní dílo uvozuje; mimořádně zajímavou shledává autor recenze další Štěpánkův příspěvek *Církev a stát*, jemuž bude pozornost věnována dále. Druhé místo ve sborníku zaujímá dvojjazyčná stať Željko Milanoviće z Kragujevace *Kultura v době hledání identity*, následuje referát náměstka hejtmana příslušného kraje Igora Poledňáka nazvaný *Význam meziregionální spolupráce na příkladu partnerství Jihomoravského kraje a Šumadijského okruhu*. Zaměstnanec brněnské Univerzity obrany doktor Richard Stojar vnáší, dosti očekavatelně, textem *Integrace Srbska do evropské bezpečnostní architektury* vnější bezpečnostní rozměr, který později o vnitřní dimenzi obohacuje nejrozsáhlejším, předvídavě analytickým textem *Kosovská otázka* jeho choť Věra Stojarová z Katedry politologie Fakulty sociálních studií MU a šéfredaktorka elektronického periodika Středoevropské politické studie.

Jiný původem nečeský pohled, jež rozprostírá před zraky recipienta Evropy „mezi Německém a Ruskem“ *Politickou mapu Srbska*, nabízí student FSS MU Srdjan Prtina. Věra Smejkalová z Ústavu slavistiky FF MU rozebírá *Problematiku tzv. Novopazarského sandžaku*, Helena Hýblová působící na Nejvyšším správním soudu v Brně charakterizuje *Spolupráci s haagským tribunálem*, zástupce prosrbským Jiřím Dienstbierem založené a vedené Rady pro mezinárodní vztahy Miloslav Had vymezuje *Západní Balkán v politice Evropské unie*.

Recenzovaný sborník očekavatelně nese některé nešvary, jimž se málokdy ubrání díla vycházející z orálních výstupů při podobných akcích, čímž se míní občasná jazyková těžkopádnost, rozdíly v náročnosti příspěvků a určitá neústrojnost témat plynoucí ze spojení (domácích a zahraničních) akademiků a politiků; náměty kulturologické, religionistické a

bezpečnostní se mísí s pohledem regionálního veřejného činitele regionu, jež zintenzivňuje spolupráci a posiluje vazby na postjugoslávské oblasti, které se posud, například ve sféře zahraničního turismu, těší přízni mnoha set tisíc našich krajanů každou sezónu. Není samozřejmě míněno, že by v Současné Srbsku neměla meziregionální spolupráce své oprávněné místo, leč v ní obsažené informace jsou povětšinou skutečně temporální. Tento jenom stěžejší traktát zároveň obnáší další rys obvyklý (a pochopitelný) u *politického* funkcionáře patriotismem proslulého koutu České republiky, jež mimochodem na podzim letošního roku čekají krajské volby: poznámku, že v „moravské metropoli“ dožila jedna z nejvýznamnějších postav novodobých srbských dějin, generál F. A. Zach (1807-1892).¹ Jemu byl zasvěcen druhý den dotyčného sympozia – vzešel z něj samostatný sborník² – a nově se od něj odvozuje Cena Františka Alexandra Zacha; bude udělována osobám se zásluhami o českosrbskou vzájemnost.

Společenskovědně nesrovnatelně přitažlivější jest páně editorův druhý referát Církev a stát, o němž se vedla řeč shora. Zásadní poznatek stojí hned v úvodu, neboť jde o samu premisu – „Při hodnocení současné srbské vnitropolitické situace se většinou opomíjí skutečnost, že málokterý stát v dnešní Evropě je natolik klerikalizovaný...“ (S. 93) Vliv Srbské pravoslavné církve se odvíjí od událostí a vývoje, který připomíná historii Polska. Z východu bylo ohrožováno postupně sílícím pravoslavným Ruskem, ze západu nejprve okrajovým protestantským Pruskem; jenom relativně malý kus rozchvácené Rzeczypospolité ujařmilo Rakousko (Rakousko-Uhersko), takže katolictví náleželo k bazálním identifikačním komponentám.

Islámem ohrožované pravověří Balkánu přispělo k udržení síly protitureckého srbství (analogicky posloužil některým Charvátům katolicismus). Rodná řeč tuto výhodu zákonitě neposkytovala, což hluboce, a dodejme, že neblaze, ovlivnilo vývoj v tomto areálu. Tlak na náboženskou konverzi byl značný. Tamější Slované, jež ekonomické a jiné důvody přiměly k přijetí muslimství, si mohli zachovat rodný jazyk a těšili se zvláštním výhodám včetně práva nosit zbraň. Národovecké zásluhy ortodoxie respektoval poněkud titovský režim, po jehož pozvolném rozvalu se autokefální hierarchie pokusila obnovit předkomunistické postavení. Pomáhala si mimo jiné kosovským mýtem a nápadně mnoho jejích představitelů participovalo

¹ Srbský generál narozený v Olomouci, spoluzakladatel pravidelných branných sil Srbska, spoluautor strategie směřování jeho zahraniční politiky, kterou shrnul projekt známý jako „Načertanije“ (Nárys).

² Poznámka pod čarou na s. 53 uvádí tento bibliografický údaj: „Hladký, Ladislav; Štěpánek, Václav (edd.): František Alexandr Zach 1807-2007. Sborník příspěvků ze symposia k 200. výročí narození Františka Alexandra Zacha v Brně 24. dubna 2007. Brno 2007.“

na znovuoživení velkosrbství. Srbský pravoslavný klér pracuje i s čerstvě vytvořenými bájemi. Jelikož od bitvy na Kosově poli (15. června 1389) traduje o sobě bojovné etnikum, že je národem svatým, není problém z chrámů šířit logiku propagandy, která obviňuje ICTY z účelového pronásledování nevinných bojovníků.

Haagský tribunál v očích Bělehradu nikdy nedošel pravé vážnosti. Komplikovaný vývoj (ne)spolupráce obrážel složité vnitršské a mezinárodní procesy (včetně pravděpodobných tajných dohod provázejících mírová rokování), čemuž se věnuje Helena Hýblová stručnou statí. Ta, přes menší čitelnost a zahlcenost ciframi, dalece přesahuje běžně dostupné zdroje do nekonečna k bezobsažnosti skloňující jména Radovan Karadžić a Radko Mladić. Škoda je, že vedle bosenskosrbského politika a generála, ale i jiných, jimž se dostalo pochybné „cti“ státi se symbolem úporného úsilí válečných zločinců unikat justiční spravedlnosti, nenajdeme komparaci počtu či výše trestů souzených Srbů, Chorvatů a Muslimů. Absentuje ať jakékoliv vymezení vůči spekulacím o zcela „standardních“ kauzálních vazbách mezi extradicí významných obviněných (včetně Slobodana Miloševiče) a udělování národohospodářských nebo jiných prebend nástupnickým státům, jejichž někdejší kooperační vlašnost třibil vedle cukru bič – hrozba mezinárodní izolace atp.

Valná většina kapitol Současného Srbska má solidní úroveň, optimální by bylo podrobněji je představit všechny, což ovšem naráží na limity žánru recenze. Učiňme proto toto: na závěr si ponechme alespoň několik řádků na postižení zatím úmyslně opomíjené vstupní pasáže Václava Štěpánka Aktuální problémy srbské společnosti. Mezi ně patří stálá přízeň voličstva krajně pravicovým, šovinistickým silám (Vojislav Šešelj, předseda Srbské radikální strany je nyní souzen právě Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii), což rozporuje obecnou ambici Bělehradu vstoupit do evropských struktur, kulturní dezorientace vázaná na rozpad socialistické Jihoslávie (Jugoslávie) a na důsledky kosovského separatismu. Nemalým zdrojem potíží jsou zástupy uprchlíků, statisíců; „Podle údajů mluvčího bělehradské kanceláře Vysokého komisariátu OSN pro utečence bylo v listopadu 1999 na útěku z Kosova 240 000 osob...“ (S. 25). Exodus, jehož náprava zůstává pro nesmiřitelnost Albánců v nedohlednu, bude mít dost pravděpodobně daleko horší důsledky nežli jeho starší bosenská paralela, neboť v Bosně a Hercegovině nastaly za stejnou dobu relativně stabilní poměry. Část občanů Srbské republiky se navíc nikdy nesmířila s vydáváním mnohdy oslavovaných předáků (např. Milošević získal velikou autoritu politickým marketingem, jímž se stylizoval do role obránce srbského etnika a víry na Kosovu; pojmem se stalo parole „Nikdo vás nesmí bít!“). Pro kontext připomeňme již téměř

zapomenutou, byť pouhých pět let starou událost úkladné vraždy reformního premiéra Zorana Djindjiče (1952-2003), kterému, mimo jiné, některé vlivné politickobezpečnostní kruhy zazlívaly vstřícnost vůči Západu a opakovaně na něj páchaly atentáty či se jej pokoušely diskreditovat.

Přes určité potíže stojí hodnocený sborník *Současné Srbsko – politika, kultura, Evropská unie za prostudování*, jelikož na vcelku malé ploše vytváří dosti plastický obraz významného balkánského celku, jehož nemalá historická, kulturní a náboženská odlišnost od drtivé části členů EU sama nabízí úvahy souvztažné s rozšiřováním politických hranic starého kontinentu, s euroasijskou bezpečností, s konceptem tzv. střetu civilizací, s otázkami snášenlivosti menšin, jež bezprostředně, prostřednictvím Vojvodiny navazují Bělehrad na středoevropskou Budapešť, když tu zase obdobné důvody vážou ke Slovensku apod.

Získat povědomí o podstatě elementárních problémů Balkánu není vůbec jednoduché, někteří znalci různorodého areálu bez uzardění říkávají, že středobodem jejich vnímání tématu zůstává výchozí Sókratova epistemologická otázka. *Současné Srbsko* by ale k jejímu poznání mohlo slušně napomoci.